

tragikus mérkőzésének döntő mozzanatai népek sorsát, az egész jövő-alakulást rejtik méhükben; ezt érezze a tanuló a háború menetének szemléletes, nagyvonalú rajzában; az elkerülhetetlen adatok, melyek az eseményeket a hely és idő valóságához kötik, ehhez csak eszközüil szolgálnak.“ épen ezért, különösen nemzetünk történetének tanítása közben, nem haladjunk el könnyű szívvel a vitézi események mellett. A magyar vitézség nagy napjainak, hősök és vértanúk önfeláldozó hazaszeretetének megismerésével fogják majd nagyra értékelni nemzetünket, azt a nemzetet, amely meg tudta őrizni fajiságát a népek forgatagában, bár századokon át adta oda hulló vérét ragasztóanyagul az európai művelődésnek, a „művelt Nyugatnak“ épületéhez, amelyből most hálátlanul nyúlnak át a fejünk fölött s fognak kezdet a „barbár Kelettel“, amely ellen jó volt ezer éven át a magyarság véráldozata. Ha tudatossá lesz neveltjeinkben a mi örök történelmi hivatásunk, mely ma az, hogy hullámtörőgát legyünk észak és dél, kelet és nyugat között, akkor nemzetünknek e világtörténelmi szerepe lesz feltámadásunknak biztosítéka. Ha ezt szem előtt tartjuk, amikor a történelmet tanítjuk, akkor nem leszünk mi, történelemtanárok, a vérszüretek hegedősei, hanem gyakorlati műveltségű és hazaszerető állampolgárokat fogunk így nevelni.

Császár Elek.

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

Földrajz.

Hazánk alaposabb megismerése, földrajzi munkacsoportok kutatómunkáján keresztül.

Sokszor hallottuk s valóban felmerült az a panasz társadalmi és pedagógiai körökben, hogy a polgári iskolát, vagy középiskolát végzett fiatal emberek igen kevés reális földrajzi ismerettel rendelkeznek. Ennek okait némelyek a tantervben keresik, mások a módszert hibáztatják érte. Ezért történtek sorozatos módszertani és tantervi revíziók, mely törekvés még ma sem jutott nyugvópontra. Ehhez hozzájárult az is, hogy a földrajzot ma mindinkább fontosabb tárgynak kell tekintenünk. Különös és jogos panaszként merült fel az a tény, hogy a földrajztanítás nem tesz annyit a hazafiúi nevelés terén, mint amennyit tehetne s várnak tőle. Szégyen az ifjúra, iskolára és

nevelési rendszerre egyaránt, ha végbizonyítvánnyal a zsebünkben, alig ismerjük hazánkat s amit tudunk is róla, hamarosan elfelejtjük s elveszítjük iránta érdeklődésünket is. Pedig tárgyszeretet, módszer és tanterv kérdése, hogy önmagához méltó legyen földrajzoktatásunk.

A módszer- és tantervbeli problémák között némi disszanciát fedezhetünk fel. Módszerünk megkívánja már alapjaiban az oknyomozó eljárást, — erre Utasításaink is rendelkeznek, — magasabb fokon már szintetikus éledegységeket, tájrajzot tanítunk. Módszerbeli kérdés, hogy a közelebbiről a távolabbira haladjunk, ezért a szülőföld a központ, legelső és legfőbb ismeretforrásunk, körülötte koncentrikusan tágítjuk ismereteink körét. Ez a terület maga a közvetlenség, a legjobban megfogható táj a gyermek részére. Módszerbelileg ez a tanulmányi sorrend tökéletes. De már a haza földrajza, mely logikusan kapcsolódik az előbbihez, sokkal elvontabb. Ezt megtanulja a gyermek úgy, ahogy e korban egyáltalán fel tudja fogni, többé-kevésbé gépies munkával memoratív anyagot gyűjt, bőven frissítve azonban — ma már — bizonyos logikai értékekkel, mellyel az alapjaiban lefektetett s állandóan gyakorolt oknyomozó módszer alkalmazása gazdagította. Oknyomozó eljárásunkat lélektani és tárgyi alapokkal igazolhatjuk, de szükséges azért is, mert a kizárólag memoratív anyag s az ilyen természetű munka nem teremti meg azt az érdeklődést, melyet az oknyomozó eljárás *problémái* felidéznek. Ha ezen az úton járunk, akkor nagyrészt eleget tettünk a földrajztanítás kvalitatív követelményeinek s mivel gondolkodásra nevelünk, beleilleszkedtünk a modern iskola szellemébe is. A földrajz minőségi értékét így emeljük lassan-lassan felfelé hazánkon, Európán át az idegen világrészekig s amikor Afrikát, vagy Amerikát tárgyaljuk, — közben szélesítve a gyermekek tárgyi ismeretanyagát, — amikor már igazi földrajzi lendületben vagyunk s a gyermekeket is megihlette a földrajzi gondolkodás szépsége, kedvvel dolgoznak és érdeklődnek, egy-egy érdekes probléma megfejtésében őszinte örömeiket lelik, akkor földrajztanításunkkal megközelítettük a korszerű földrajzi gondolatot, kinyitottuk a gyermekek látószemét, értelmes és gondolkodó elméjét. S mindezt a kitűnő, mindenkit gyönyörködtető munkát igazán ebben a kifejlési stádiumban fordíthatjuk legnagyobb mértékben a földrajzi nevelés hasznára — éppen talán Dél-Amerika, vagy Ausztrália földrajzának ismertetésénél. De mi jut ebből a fáradsággal felépített s évről-évre dédelgetett földrajzi nevelésből hazánknak!? New-York kikötőjének jelentőségét s a világváros fejlődésének mozgató erőt kitűnően felfogta a gyermek érettebb esze, de talán elfelejtette Budapestet s a csepeli kereskedelmi kikötő jelentőségét; a Panama-csatorna ügye érdekli, de keveset tud a Duna—Tisza-csatorna problémájáról, stb., stb. Szerencsésebb

eset, ha a lelkiismeretes tanár összehasonlítások és vonatkoztatások útján ébrentartja, ahol lehet bővíti a haza földrajzára vonatkozó ismereteket.

A polgári fiúiskola IV. és a leányiskola III. osztályában előírt, Magyarországra vonatkozó, gazdasági irányban kidomborított ismétlés, összefoglalás, a rendelkezésünkre álló kevés idő alatt nem válthatja be a hozzáfűzött célokat. Sőt a középiskola egy-egy felső osztályába beiktatott földrajzi studium sem elegendő arra, hogy hazánk földrajza s a jövőendő öntudatos magyar állampolgár földrajzi nevelése érdekében eredményes missziót végezzen. Ebben van a tantervek és a módszer — de nemcsak a korszerű módszer, hanem minden módszer, — között az összeférhetetlenség: Magyarország földrajzának tanításánál — fejletlenebb gyermekekkel állván szemben, — kénytelenek vagyunk engedményeket tenni, — mivel a tanterv kötött, — módszerbelileg, minőségileg. S éppen hazánk földrajza az, melynek tanításakor minőségi engedményeket kell tennünk. Mi lenne a teendő? A polgári fiúiskola IV. osztályának heti két óráját kizárólagosan Magyarország tárgyalására kellene szentelni, hiszen az általános földrajzot a leíróval kapcsolatban úgyis kiaknáztuk és bizonyos átcsoportosítással a III. osztályban lehetne annak helyet szorítani. A leányiskolák földrajzi óráit pedig szaporítani kellene. Ezt, de különösen a fiúiskolák földrajzi tantervének ügyét (könnyen rendezhető óraszaporítás nélkül) az illetékes, tantervrevíziót előkészítő bizottságok érdemes figyelmébe ajánljuk.

Addig is azonban fokozott gondjainkba vesszük Magyarország földrajzát. Erre vonatkozólag most készítettünk elő egy maga nemében páratlan és jó eredményekkel biztató munkaprogramot.

Módját keressük annak, hogy hazánk földrajzából az I. osztályban szerzett ismereteket a gyermekek 1. megőrizhessék, 2. bővíthessék, 3. fejlődésükkel párhuzamosan tágabb és földrajzibb szempontok szerint lássák, 4. a haza és földje iránti érdeklődésüket, szeretetüket ezek által ébrentartsák és fokozzák.

Ezeknek a céloknak a megközelítése végett megalakítottuk iskolánkban az „Ifjúsági földrajzi kört.”

A Kör röviden kifejezett célja: *Hazánk alaposabb megismerése.*

Hogyan törekszik ennek megvalósítására?

1. A Kör ifjúsági vezetősége a vezető tanár irányítása mellett állandóan ébrentartja a hazánkat érintő földrajzi problémák iránti érdeklődést s ezeknek a kérdéseknek írásbeli feldolgozását megszervezi.

2. Ifjúsági földrajzi pályatételeket tűz ki, melyek legelső sorban a szülőföldre és környékére vonatkoznak és személyes megfigyelések alapján dolgozandók fel.

5. Hazánk egyes vidékeire, főleg a *megszállott területekre* „elméleti“ földrajzi kirándulásokat vezet s arra törekszik, hogy a Kör tagjai az illető tájat források, gyűjtött adatok, képek, stb. alapján — képességeikhez mérten, — írásban feldolgozzák s munkájuk eredményét egy-egy gyűlésen előadják.

Ezek által mód adódik arra, hogy hazánk földrajzával minden évben foglalkozhassunk.

Az „Ifjúsági Földrajzi Kör“ e tanévben csak a III. fiúosztályt foglalja magában. Sikeres munka esetén kiterjesztjük a II. és IV. osztályra is.

A Kör szervezete: Vezető tanár. Gondoskodik a munka megszervezéséről és folyamatoságáról.

Ifjúsági vezető. (És helyettese.) A Kör legjobb geográfusai. Tevékenyen résztvesznek a munkában s a vezető tanárral, továbbá a csoportvezetőkkel együtt az „*Utbaigazító csoportot*“ alkotják.

Csoportvezetők. A Kör 3 munkacsoportra oszlott. Minden csoport élén dolgozik egy vezető. Tevékenykednek a csoport munkájában, abból részt vállalnak s tagjai az „*Utbaigazító csoportnak*“ is.

Az „*Utbaigazító csoport*“ hetenként kétszer tart szolgálatot. A munkacsoportokat ellátja tanáccsal, gondoskodik térképekről, képekről, könyvekről, stb. forrásokról s időről-időre *pon-tosan kijelöli az elvégzendő feladatot* s ezek megoldását tanácsaival elmozdítja.

Az „Ifjúsági Földrajzi Kör“ első gyűlésén a harmadik pontban megjelölt munkafeladatot, az „elméleti“ földrajzi kirándulásokat vállalta, igen nagy lelkesedéssel. E tanévben elméleti földrajzi kirándulást vezet Erdélybe.

A kirándulás munkaterve a következő:

Bevezető földrajzi gyűlés Szegeden.

A csoportok munkájának kitűzése és az útirány megállapítása. Erdély jelentőségének méltatása (vezető tanár) hazánk életében. Unnepélyes „indulás“ Erdély tanulmányozására. A csoportok Szegedről Nagyváradon keresztül a Sebes-Kőrös áttöréséig együtt haladnak.

1. forduló. (Novembertől—februárig.)

I. csoport. A Királyhágón átkelve a Sebes-Kőrös völgyében leszáll a vonatról és a gyönyörű áttörési völgyeket (képek, leírások alapján) tanulmányozza, továbbá ismerteti a Királyhágót, Királyerdőt és környékét (karsztjelenségek), tágabb értelemben a térkép alapján leírja a Keletmagyarországi-Sziget-hegységet. A Sziget-hegység keletkezése, szerkezete, részei, gazdasági és közlekedési jelentősége. Éghajlati és vízrajzi jelentősége. A lakosság és élete. (Erdőkitermelés, havasi pásztorkodás.) Település, építkezés. Kalotaszeg népművészete, stb. A csoport munkája végeztével Kolozsvárra utazik.

II. csoport. Szegedről Nagyváradon és a Királyhágón át Kolozsvárra utazik s ott megállapodik. Ismerteti Kolozsvárt. A város földrajzi helyzete. Milyen földrajzi és történelmi tényezők fejlesztették? A város építészeti emlékei, műemlékei és a kapcsolatos történelmi vonatkozások. Hogyan került a magyar művelődés erős vára idegen uralom alá? Hogyan pusztítják nemzeti értékeinket, nyelvünket, véreinket? — A kolozsvári egyetem Szegeden.

Kirándulás Désre, onnan a Szamos völgyén felfelé a Radnai-havasok és Borgói-hegység vidékére. A vidék általános ismertetése a térkép alapján. Dés jelentősége, sóbányák, stb.

III. csoport. Szegedről Kolozsvárig a II. csoporttal együtt megy. Onnan Tordára utazik. Egyik feladata a Tordai-hasadék tanulmányozása és ismertetése. A tordai sóbánya. Tovább az Aranyos folyón felfelé kutató útra indul az erdélyi aranybánya-vidékre. (Aranytelepek, zúzók, stb.) Majd Torda, Székelykocsárd, Marosludason keresztül kutató utat vezet a mezőségi földgázmezőkre. Ismerteti a földgáz keletkezését, feltárását és gazdasági jelentőségét. Összeírja Erdély földgáz-előfordulásait és a gáz mennyiségét. Elkészíti a Mezőség rövid földrajzi leírását. (Kidomborítja a leírásban a „mezőség” szó jelentőségét.)

Az első kirándulási forduló kb. 2 hónapig tart, ezalatt a gyermekeknek bőven lesz idejük összegyűjteni az anyagot. (Tehát a munka nem terheli meg őket.) A feladatok elvégzése után a csoportok visszautaznak Kolozsvárra és az egész Kör az ottani polgári fiúiskola (volt) „földrajzi” termében (valójában Szegeden) *földrajzi nagygyűlést* tart, amelyen a csoportok a már összesített munkáról részletesen beszámolnak, munkájuk eredményét a többi csoportnak is bemutatják s azt a nagygyűlés után más csoportbeli bírálóknak megbírálás céljából kiadják.

A bemutatott munka összeállítása a következő: 1. Utinapló (az út és idő kiszámításával.) 2. A munka eredménye írásban mely a térképre, könyvre, stb. forrásokra támaszkodik.) Földrajzi leírások, szakszerű ismertetések, mondák, történelmi, irodalmi vonatkozások. 3. Uti térképek, vázlatok, rajzok, képgyűjtemények, tárgyi gyűjtemények (pl. ásványok, népművészeti munkák stb.) és egyéb mellékletek.

2. Forduló. (Februártól—áprilisig.)

I. csoport. Kolozsvárról Tövisen, Segesváron, Sepsiszentgyörgyön keresztül Brassóba utazik. Részletes térkép alapján ismerteti a város fekvését és helyzeti jelentőségét, képek alapján leírja a várost és környékét, kiemeli a Tömösi-szoros fontosságát. Feljegyzi a Barcaság földrajzi viszonyait, települését, lakosságát. Kirándul a Háromszéki-medencébe, felkutatja az itt lévő nevezetes fürdőket és egyéb természeti nevezetességeket. (Kovászna, Torja stb.) Tanulmányozza a sepsiszentgyörgyi szé-

kely múzeumot. Érdeklődik a székely nép eredete, élete és népművészete iránt. Néprajzi megfigyeléseit az egész székelyföldre kiterjeszti. Székely díszítő-motivumokat gyűjt s ezeket albumszerűen feldolgozza.

II. csoport. Székelykocsárdig együtt utazik az előbbi csoporttal. Onnan a „székely körvasúton“ Marosvásárhelyen és Maroshévízen keresztül átkel a Gyergyói-medencébe. Tanulmányozza a Gyergyói-, majd a Felcsiki- és Alcsiki-medencét, kiemeli jelentőségüket az emberek élete és települése szempontjából. Felsorolja a medencék településeit. A térkép alapján leírja a Keleti-Kárpátok külső láncait és ismerteti a belső vulkános vonulatot. Kikutatja, melyek itt a vulkáni utóműködések. Ír a borvízről és a székely fürdőkről. Kirándul a Gyilkos-tóhoz. Leírja a medencék és az ezeket körülvevő hegységek éghajlatát, növényvilágát, vízrajzát s az ittlakó nép gazdálkodását. Milyen utakon történik a közlekedés a szomszédos tájak felé? (Szorosok, hágók, folyómenti utak; a termékek kicserélődése.) Ismerteti néhány székely népballadát.

III. csoport. Marosvásárhelyig együtt utazik a II. csoporttal, ott kiszáll. Összegyűjti a Marosvásárhelyre vonatkozó tudnivalókat. Mi fejlesztette a várost? (Vásárvonalon, völgynyíláson fekszik.) Leírja a várost képek és olvasmányok alapján. Kirándulást tesz a nyárádmenti szárnyvasúton Szováta sósfürdőre s ismerteti a párjukat ritkító sóstavakat. A szomszédos Parajdon meglátogatja a sóbányát, képek alapján ír a parajdi sóhegyről. Kirándul a Mezőhavas nevű vulkános tetőre.

Egy másik kiránduláson megtekinti a marosújvári sóbányát is, továbbá nagy vonásokban ismerteti az Erdélyi-medencét. (Keletkezése, mai felszíne, természeti értékei, kapcsolódása a szomszédos tájakhoz.)

A 2. forduló után mindenik csoport Marosvásárhelyre utazik s ott a Kultúrpalota dísztermében tartja meg a *Kör második földrajzi nagygyűlését*, melyen a végzett munkáról az előbb elmondottak szerint beszámol.

Ezután hazatérünk Szegedre, itt egy ünnepélyes zárógyűlést tartunk. A zárógyűlésen hangzanak el a bírálatok.

A munka folyamatosságának és az önálló kutatás lehetőségének biztosítása végett jó térképeket kell a gyermekek kezébe adnunk. Egyik-másik vidéknél talán részletes térképpel is elláthatjuk őket. Gondoskodnunk kell képekről. A gyermekek maguk is résztvesznek a képgyűjtésben, de különböző könyvek (felsorolásukat most mellőzzük) szintén értékes és jó képanyagot nyújtanak. Ezenkívül irodalmi forrásokat szerzünk. Némregeen jelent meg egy díszes, illusztrált székely népballadagyűjtemény (Ortutay—Buday), néprajzi forrás lehet a Bátky—Gyórfy—Visky: A magyarság néprajza, továbbá a Székely

nemzeti múzeum 50 éves jubileumára kiadott Emlékkönyv, stb. Földrajzi forrásmunka is bőven akad, mint pl. a Karl—Varga: Képek hazánkból, Cholnoky: Kárpátoktól az Adriáig, Lenkey—Schulhof—Vámosy: Fürdők és források képes ismertetése, Lóczy Lajos: A magyar szent korona országainak leírása, Kalecsinszky Sándor: Naptól felmelegedő sóstavak, Nagy Sándor Bihar-ország, Kós Károly: Erdély, azután a Székelység, Turistaság, Alpinizmus c. folyóiratok, középiskolai földrajzi tankönyvek, stb. stb. egyik-másik régi, de felhasználható munka. Fontos azonban, hogy a nehezebb művekből jelöljük ki mi magunk, illetőleg az „Utbaigazító csoport“, hogy a szóbanforgó kérdésre hol talál feleletet a tanuló s mit olvasson el.

A földrajzi munkának és önképzésnek ilyenmű beállítását a gyermekek igen nagy érdeklődéssel fogadták és vállalták. Alig várják az „indulást“ a nagy kirándulásra! Reméljük, hogy „hazánk alaposabb megismerését“ ezzel a lelkesedéssel és munkaprogrammal valóban elő tudjuk mozdítani.

Kendoff Károly.

Történelem.

Tanítás a polgári fiúskola II. osztályában.

Itália meghódítása.

A történelmi ismereteknek a polgári fiúiskolák II. osztályában való tanítása általános és sokszor hangoztatott vélemény szerint nehéz feladat elé állítja a szaktanárt. Nem tekintve az egyes leckeanyagoknak sok-sok, a 11—12 éves gyermek által nehezen megjegyezhető idegen kifejezéseit, a tanításoknak az Utasítás, valamint a didaktika követelményeinek szigorú szem előtt tartásával való végrehajtása a legtöbb esetben időzavarba hozza a tanárt. Itt ugyanis Utasítás-szerűen olvasmánytárgyalás alapján közlendők a történelmi ismeretek. Ez pedig azt jelenti, hogy a tanárnak mintaolvasást kell tartania, a szöveget a tanulókkal elolvasatni, gondolategységek szerint megbeszélni. Majd a hangképzetek mellett látási képzeteket is kell nyújtania, vagyis sokszor vázlatot rajzolnia és rajzoltatnia, s a hallottak felidézésének megkönnyítésére rövid tartalmi kivonatot (emlékeztető, vagy vezérszavakat) írnia és íratnia. Mindezek előtt pedig még az előző órai anyagot, a feladott leckét, ki is kell kérdeznünk, amikor is mindig felmerül rövidebb-hosszabb időt felemésztő fogalom-tisztázás. Az új ismeretanyag nyújtásával kapcsolatos külső szemléltetés, nemkülönben a lecke kijelölése — ami pedig egyik-másik tankönyvünk részletező mód-